

**Matkalla kohti
Varkauden kaupungin
uutta kotouttamisohjelmaa**

Jarmo Ihalainen
Opinnäytetyö, kevät 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Pieksämäki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Ihalainen, Jarmo. Matkalla kohti Varkauden kaupungin uutta kotouttamisohjelmaa. Pieksämäki. Kevät 2015, 47 sivua, yksi liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäki. Sosiaalian koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön produktiona tuotettiin päivitetty luonnos Varkauden kaupungin kotouttamisohjelmaksi. Itse ohjelma valmistuu Varkauden kaupungin hallintoprosessissa, johon osallistuvat mm. osa johtavista työntekijöistä, perusturvalautakunta, kaupunginhallitus ja kaupunginvaltuusto.

Kotouttamisohjelman tarkoitus on edistää maahanmuuttajien kotoutumista ja vahvistaa monialaista yhteistyötä. Ohjelmaluonnoksen tavoitteena oli täyttää se kotouttamislain velvoite, että jokaisessa kunnassa täytyy olla kotouttamisohjelma, jolla päivitetään kerran neljässä vuodessa. Ohjelmaluonnoksesta tehtiin selkeä kokonaisuus, joka voidaan viimeistellä hyväksyttäväksi kotouttamisohjelmaksi Varkauden kaupungissa.

Avainsanat: Kotouttaminen, maahanmuuttajat, kotiutuminen, monikulttuurisuus, osallisuus.

ABSTRACT

Ihalainen, Jarmo. On the way to the new integration program for the city of Varkaus. 47 pages, one appendix. Language: Finnish. Pieksämäki, Spring 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Bachelor of Social Services.

The purpose of the thesis was to produce a draft for an updated integration program for the city of Varkaus. The program itself will be completed in an administrative process in which some of the management officials, basic security board, city government and town council will participate.

The purpose of the integration program is to minister the integration of immigrants and to strengthen multidisciplinary co-operation. The achievement of this program draft is to fulfill the requirement of Finnish Integration Act that there has to be an integration program in every municipality which has to be updated once in every fourth year. The draft for the integration program is a clear whole which can be finalized for the adopted integration program in the city of Varkaus.

Glossary: Integration, immigrants, settle down, multiculturalism, involvement

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 MAAHANMUUTTO JA KOTOUTTAMINEN	6
2.1 Muuttoliike muuttaa Suomea.....	6
2.2 Maahanmuuton käsitteitä.....	9
2.3 Kotouttamista koskevaa lainsäädäntöä	12
2.4 Kotouttamisen hallinnointia	15
3 KUNTIEN KOTOUTTAMISOHJELMAT	20
3.1 Kyselyt kotouttamisohjelmista	21
3.2 Kotouttamisohjelmien laatimistapoja	23
4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	26
5 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTA JA YHTEISTYÖTAHO	28
6 VARKAUDEN KOTOUTTAMISOHJELMAN TOTEUTUS	31
6.1 Ohjelman suunnittelu.....	31
6.2 Ohjelman hallinnollinen toteutus.....	31
6.3 Ohjelman sisällöllinen toteutus	32
7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	37
7.1 Opinnäytetyön prosessin arviointia	37
7.2 Eettisyys ja luotettavuus	38
7.3 Jatkokehittämishaasteita	40
LÄHTEET.....	42
LIITE: Varkauden kaupungin kotouttamisohjelma 2015–2018, luonnos 26.9.2014.....	48

1 JOHDANTO

Suomalainen yhteiskunta on ollut jo jonkin aikaa monikulttuurinen, ja sen etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus on viime vuosikymmeninä lisääntynyt selvästi. Maahanmuuttajaväestömme on lähes kymmenkertaistunut viimeisessä 20 vuodessa (Tilastokeskus 2014a).

Valtion kotouttamisohjelman mukaan kotouttaminen on kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista. Tähän pyritään viranomaisten ja muiden tahojen tarjoamien kotoutumista edistävien ja tukevien toimenpiteiden ja palveluiden avulla. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012a, 80–83.)

Kotouttamisen tavoitteena on maahanmuuttajan kotoutuminen uuteen asuinvaltioonsa. Kotoutuminen on jatkuva, kahdensuuntainen prosessi, joka edellyttää sitoutumista sekä maahanmuuttajalta itseltään että vastaanottavalta yhteiskunnalta. Kotoutuminen edellyttää, että maahanmuuttaja voi kokea olevansa pysyvä, yhdenvertainen ja tervetullut osa suomalaista yhteiskuntaa. Mahdollisuus kokea osallisuutta ja oikein mitoitettuja kotouttamistoimenpiteitä ovat merkittävässä roolissa kotoutumisprosessin onnistumisessa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012a, 9.)

Aihe opinnäytetyölleni nousi vahvasta kiinnostumisestani ja työ- ja elämäkokemuksestani maahanmuuttajatyöhön sekä huomiostani, että Varkauden kaupungilta, kotikaupungiltani, puuttuu päivitetty kotouttamisohjelma. Kunnalla on yleis- ja yhteensovittamisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä sekä sen suunnittelusta ja seurannasta paikallistasolla (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010).

Toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoituksena oli tuottaa produkti, päivitetty luonnos Varkauden kaupungin kotouttamisohjelmaksi. Opinnäytetyöni raportissa käsittelemme kotouttamista yleensä, kotouttamisohjelmien laatimista ja Varkauden kaupungin kotouttamisohjelman luomista. Lopuksi arvioin opinnäytetyöni prosessia ja pohdin kotouttamistyön kehittämistarpeita Varkaudessa.

2 MAAHANMUUTTO JA KOTOUTTAMINEN

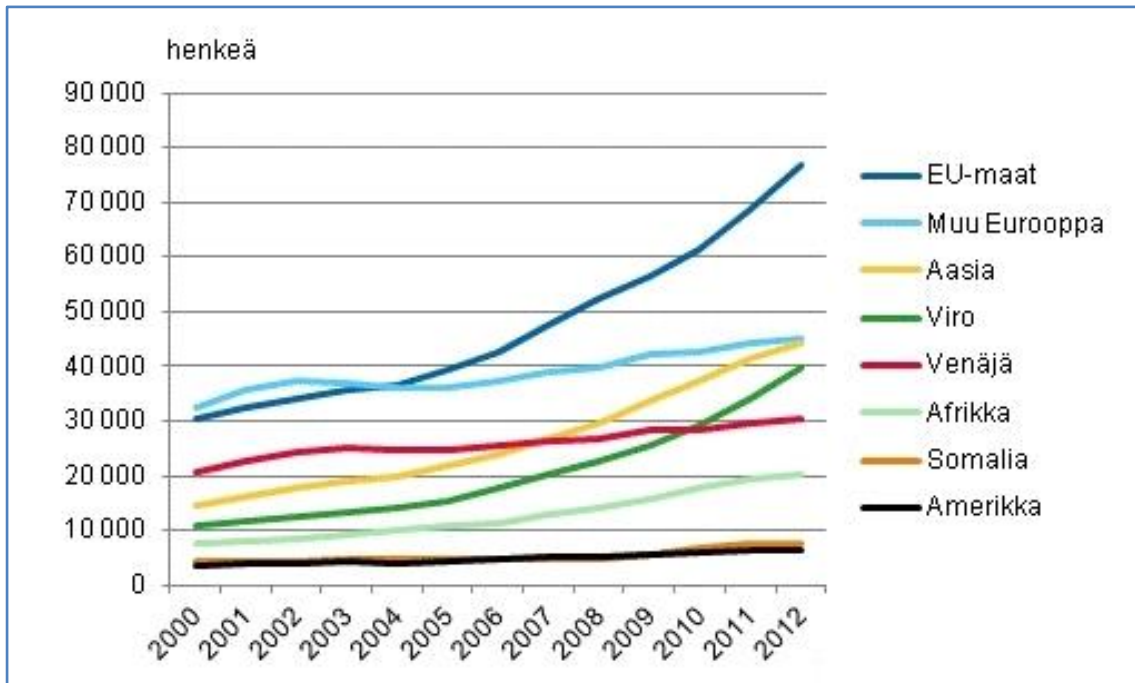
2.1 Muuttoliike muuttaa Suomea

Suomessa maahanmuuttoa voidaan tarkastella käyttäen hyväksi kolmea eri kriteeriä: kansalaisuutta, rekisteröityä äidinkieltä ja synnyinmaata. Tilastoluvut näyttävät jonkin verran erilaisilta eri perspektiiveistä katsottuna. Syntymävaltio on luotettavin kriteeri, sillä se on pysyvä. Useat maahanmuuttajat vaihtavat kansalaisuutta jossain elämänsä vaiheessa. Vieraskielisyys tarkoittaa, että asianomainen henkilö on rekisteröinyt äidinkielekseen jonkin muun kielen kuin suomen, ruotsin tai saamen (Saukkonen 2013, 56).

Maahanmuuttajaväestö on lähes kymmenkertaistunut 20 vuodessa Suomessa. Vuosien 1990–2010 aikana vieraskielinen väestömme kasvoi 25 000 henkilöstä 224 000 henkilöön. Vieraskielisten määrä on kasvanut eniten 2000-luvulla: useampi kuin joka kolmas vieraskielinen on muuttanut maahan vasta vuoden 2005 jälkeen. Suurin osa maahan muuttaneista tulee Euroopan valtioista. Erityisen nopeasti on kasvanut 2000-luvulla muuttoliike Aasian valtioista. Ulkomaan kansalaisten määrä kasvoi 2000-luvulla 77 000 henkilöllä (taulukko 1), joista kolmasosa oli Aasian valtioiden kansalaisia ja 54 prosenttia Euroopan valtioiden kansalaisia. (Tilastokeskus 2014a.)

Vieraskielisten määrä oli vuoden 2013 lopussa 289 068, mikä oli 5,3 prosenttia väestöstä. Vuonna 2013 väkiluvun kasvusta 90 prosenttia muodostui maahanmuutosta. (Tilastokeskus 2014b.) Tilastokeskus ennakoi, että maaliskuussa 2014 vieraskielisten määrä (293 540) ylitti ruotsinkielisten määrän (290 760) maassamme, ja heidän osuutensa oli näin ollen 5,4 prosenttia (Tilastokeskus 2014c).

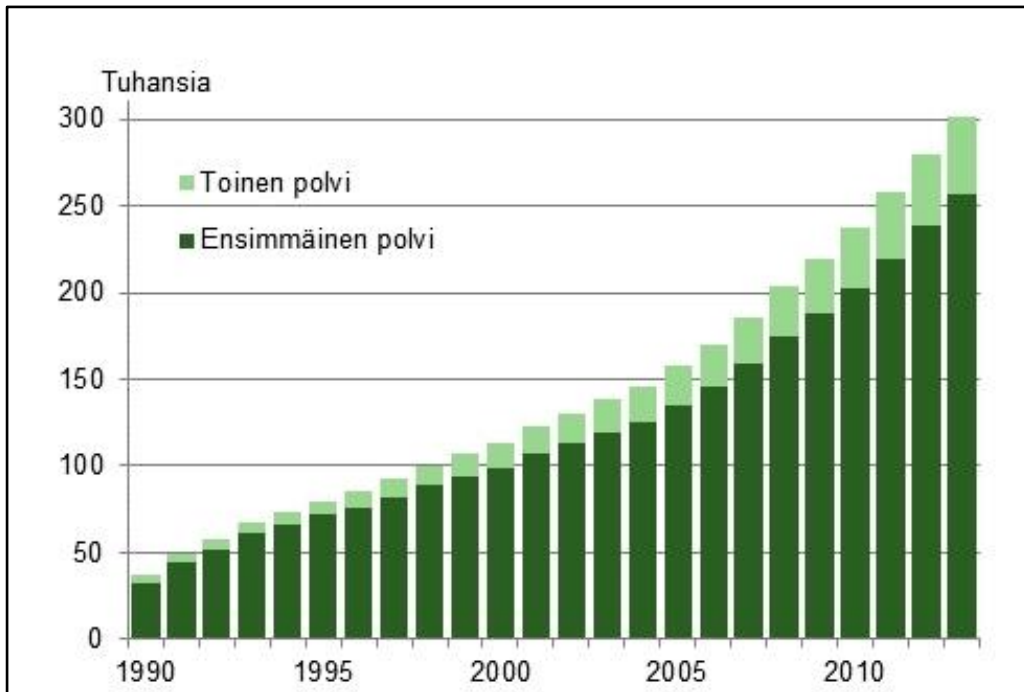
TAULUKKO 1. Eri maanosien kansalaisia Suomessa 2000–2012. Lähde: Tilastokeskus

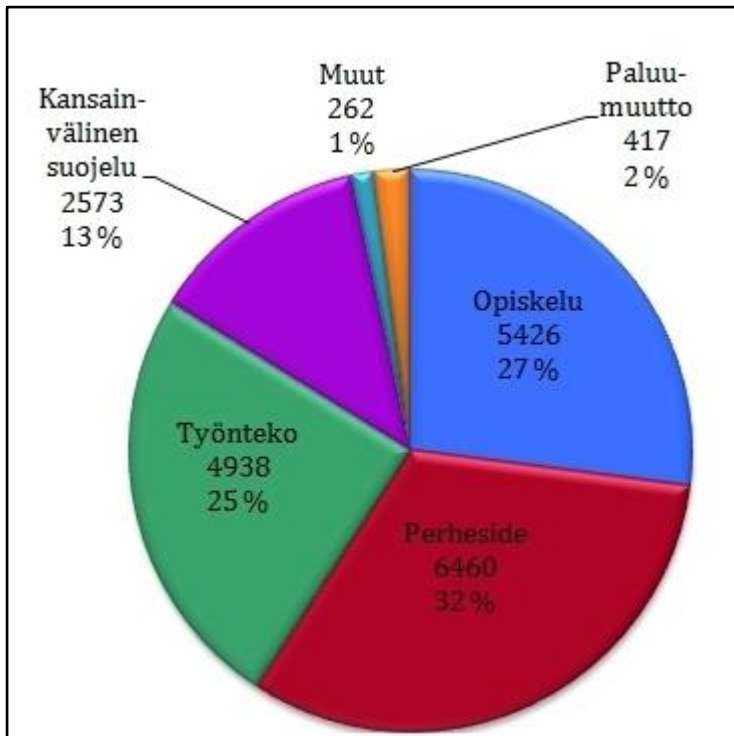
Ulkomaan kansalaisia Suomessa oli 207 511 vuoden 2013 lopussa (Tilastokeskus 2015). Ulkomaan kansalaisten määrän arvioidaan vuoteen 2020 mennessä kasvavan noin 330 000 henkeen ja olevan 15 vuoden kuluttua olevan noin 500 000 henkeä (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a.).

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asui vuoden 2013 lopussa 301 524 **ulkomaalaistaustaista**, mikä oli 5,5 prosenttia koko väestöstä (taulukko 2). Ulkomaalaistaustaisista selvästi suurin ryhmä olivat henkilöt, joiden taustamaa oli Venäjä tai entinen Neuvostoliitto. Heitä oli vuoden 2013 lopussa 74 202, mikä on neljäsosa kaikista ulkomaalaistaustaisista. Seuraavaksi suurimmat ryhmät olivat virolaistaustaiset (40 990 henkilöä), somaliaalaistaustaiset (15 723 henkilöä) ja irakilastaustaiset (11 942 henkilöä). Ulkomaalaistaustaisista 33 prosenttia oli Suomen kansalaisia vuonna 2013. (Tilastokeskus 2014d.)

TAULUKKO 2. Ulkomaalaistaustaiset 1990–2013. Lähde: Tilastokeskus.

TAULUKKO 3. Myönnetyt oleskeluluvat oleskelulupaperusteen mukaan 2013. Lähde: Maahanmuuttovirasto.

Maahanmuuttovirasto myönsi vuonna 2013 yhteensä 20 076 oleskelulupaa (taulukko 3) EU:n ulkopuolisista maista tuleville (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. a). Merkittävimmät syyt maahanmuuttoon olivat perhesiteet, työnteko ja opiskelu. Maahanmuuttokeskustelun ytimeen nostettuja kiintiöpakolaisia Suomeen tuli vain 746 vuonna 2013. (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. a.)

2.2 Maahanmuuton käsitteitä

Maahanmuutto merkitsee kulttuurien kohtaamista. Suomi monikulttuuristuu. Ihmiset ja yhteisöt joutuvat sopeutumaan muutoksiin. Kulttuurien kohtaamisesta aiheutuvaan muutosprosessiin liittyvät niin vähemmistöryhmien sopeutuminen enemmistökulttuuriin kuin enemmistön jäsenten suhtautuminen kulttuurivähemmistöihin. Tätä muutosprosessia voidaan kokonaisuudessaan nimittää **akkulturaatio**prosessiksi. (Liebkind 1994, 21–49.) Prosessina akkulturaatio merkitsee ajan kuluessa tapahtuvia muutoksia toisen kulttuurin kanssa kosketuksessa olevien ihmisten uskomuksissa, tunteissa, asenteissa, arvoissa, käyttäytymisessä ja samastumiskuvioissa (Liebkind 2006, 13; Salo-Lee, Malmberg & Halinoja 1998, 119.).

Akkulturaatioasenteella tarkoitetaan yksilön asennetta kahden kulttuurin kanssa elämiseen. Asenne sisältää kaksi ajatusta: yhtäältä sen, kuinka paljon yksilö haluaa säilyttää omaa kulttuuriperinnettään ja identiteettiään, ja toisaalta sen, miten paljon yksilö haluaa olla kontaktissa valtaväestöön ja tekemisessä sen edustajien kanssa. Monikulttuuriseen hoitotyöhön erikoistunut psykoterapeutti Carla Schubert toteaa erityisesti viitaten kanadalaiseen psykologi John Berryyn, että maahanmuuttajien akkulturaatioasenteet näyttävät tutkimusten mukaan vaihtelevan elämänalueiden mukaan. Yksityiselämässä oma kulttuuri näyttää olevan vahvemmin esillä, kun taas työpaikallaan maahanmuuttaja voi olla täysin integroitunut työporukan jäsen. (Alitolppa-Niitamo, Fågel & Säävälä 2013, 64–67; Korhonen & Puukari 2013, 36-38.)

Maahanmuuttaja on maasta toiseen muuttava henkilö. Maahanmuuttaja on monitahoinen yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perustein muuttavia henkilöitä. Se pitää sisällään käsitteet kiintiöpakolainen, pakolainen, paluumuuttaja (jolla tarkoitetaan lähinnä inkerinsuomalaisia), siirtolainen, turvapaikanhakija, ulkomaalainen ja vieraskielinen. (Alitolppa-Niitamo ym 2013, 17; Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. b.)

Käsitteet muuttuvat samalla, kun kieli muuttuu. Professori Karmela Liebkind määrittää, että **siirtolainen** on henkilö, joka muuttaa pysyvässä tarkoituksessa toiseen maahan hankkiakseen siellä toimeentulonsa (Liebkind 1994, 9). Tilastokeskuksen kehityspäällikkö Mauri Nieminen toteaa, että kun nykyisin puhutaan siirtolaisuudesta, yleisessä kielenkäytössä sillä tarkoitetaan maahanmuuttajia tai maastamuuttajia. Maahanmuuttajiksi ymmärretään usein pelkästään ne henkilöt, jotka ovat tai ovat olleet ulkomaan kansalaisia. Sana siirtolainen on näin jäänyt nykyään lähinnä tutkijoiden käyttämäksi termiksi. Sanalla maahanmuuttaja on ehkä hieman positiivisempi sävy kuin sanalla siirtolainen. (Nieminen 2008, 26–27, Tanner 2008, 26.) Kuitenkin sanaan maahanmuuttajakin liittyy jo eräänlainen leima. Sen rinnalle ja/tai tilalle on pyrkimässä käsite uussuomalainen. Terminä uussuomalainen oli sikäli houkutteleva, että maahanmuuttajakäsitteellä on aika ahdas identiteetti. Hieman epämääräisenä ja vielä vakiintumattomana käsitteenä uussuomalaisuus voi sisältää hyvinkin erilaisia ryhmäidentiteettejä. Kysehän on aina myös siitä, millaisiksi ihmiset itse mieltävät itsensä. (Löytty 2009.)

Monikulttuurisuudella tarkoitetaan yhteiskunnan etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta. Yhteiskunnassa puhutaan esimerkiksi eri kieliä, harjoitetaan eri uskontoja, noudetaan erilaisia tapoja ja traditioita sekä kannatetaan toisistaan poikkeavia ajatuksia hyvästä elämästä. Lisäksi kaikki yhteiskunnan jäsenet eivät ole syntyneet samassa maassa, vaan heidän taustansa on muualla, lähellä tai kaukana. (Saukkonen 2013, 115; Paananen 2005, 176-177.) Tämä on väestöllinen tosiasia monikulttuurisuudesta. Erikoistutkija Pasi Saukkosen mielestä monikulttuurisuuskäsitettä käytetään usein myös poliittisessa tai ideologisessa mielessä. Silloin puhutaan poliittisesta toimintamallista, jossa yhteiskunta tunnustaa sisältämänsä etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden, arvostaa sitä ja tukee moninaisuuden säilymistä

erilaisin keinoin. Saukkonen suosittaa, että selvyuden vuoksi tätä tapaa ajatella ja toimia tulisi kutsua **multikulturalismiksi**. (Saukkonen 2013, 115.)

Integraatiolla tarkoitetaan sekä akateemisessa että julkisessa keskustelussa usein kahta eri asiaa. Yhtäältä sillä viitataan yleisessä mielessä maahanmuuttajien oman paikansa löytämisen prosessiin. Toisaalta integraatiota pidetään tietyn tyyppisenä kehityksenä, jossa maahanmuuttaja osittain sopeutuu ja jopa sulautuu asuinyhteiskuntaansa ja sen käytäntöihin, mutta säilyttää oman etnisen tai kulttuurisen identiteettinsä ja sen mukaiset käytännöt kuten kielen ja uskonnon. Integraatio siis erotetaan kokonaisvaltaista sulautumista tarkoittavasta **assimilaatiosta**, vahvempaa etnistä tai kulttuurista tai erillisyyttä korostavasta multikulturalismista tai segregatiosta tai syrjäytymisestä eli **marginalisaatiosta** eri elämänalueilla. Kun Suomessa 1990-luvulla laadittiin maahanmuuttajien vastaanottoon liittyvää lainsäädäntöä, integraatio päätettiin kääntää kotoutumiseksi ja integraatiopolitiikka vastaavasti kotouttamiseksi. (Saukkonen 2013, 65–66; Salo-Lee ym 1998, 123.; Paananen 2005, 33-35, 176; Pitkänen & Kouki 1999, 38-40.)

Kotouttamisella tarkoitetaan kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla (Mäkisalo-Ropponen 2012, 23). Kotouttamistoimet (alkukartoitus, kotoutumissuunnitelma, kotoutumiskoulutus, kielikoulutus ym), joista TE-toimisto ja kunta vastaavat paikallisesti, ovat Suomessa ensijaisesti maahanmuuttajan oikeus, ei velvollisuus. Alkukartoitus voidaan käynnistää sitä pyytäneelle maahanmuuttajalle, jos tämän arvioidaan tarvitsevan sellaista. Alkukartoituksen perusteella arvioidaan, mikä on maahanmuuttajan tarve varsinaiseen kotoutumissuunnitelmaan. Se sisältää lähinnä kotoutumis- ja kielikoulutusta, työllistymiseen ja muuhun yhteiskuntaan osallistumiseen liittyviä tukevia toimenpiteitä sekä eräissä tapauksissa maahanmuuttajan oman äidinkielen opetusta. (Saukkonen 2013, 89.)

Kotoutuminen on suomalainen uudissana 1990-luvulta. Se viittaa käsitteeseen **integraatio** eli jonkin osaksi tulemiseen. Kotoutuessaan maahanmuuttaja tulee osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Kotoutuminen ja kotouttaminen olivat aluksi maahanmuuttohallinnon kieltä, mutta vähitellen nämä sanat ovat löytäneet tiensä yleiskieleen maahanmuuttokysymysten

yleistyessä. Kotoutuminen on kahdensuuntainen prosessi, joka edellyttää sitoutumista niin maahanmuuttajalta itseltään kuin vastaanottavalta yhteiskunnalta. Sitä voidaan tarkastella yksikön, perheen, yhteisön tai yhteiskunnan tasolla. Keskeistä kotoutumisessa on kielitaito, ammatillinen osaaminen sekä sosiaalisten ja kulttuuristen tilanteiden hallinta. Maahanmuuttajien integroitumista ja erilaisuuden hyväksymistä edistää Berryn havaintojen mukaan erityisesti valtaväestön halukkuus luoda suhteita vähemmistökulttuureihin, jota todellinen kotoutuminen vaatii kahdensuuntaista prosessia. (Mäkisalo-Ropponen 2012, 22; Paananen 2005, 177–178, 180; Korhonen & Puukari 2013, 41–42.)

Osallisuuden käsite liittyy yhteisöön osallistumiseen ja siinä osallisena olemiseen. Sosiaalinen osallisuus tuottaa ihmisille hyvinvointia ja terveyttä, koska osallisuus luo mielekästä merkitystä elämään.. Osallisuuden käänköpuoli on sosiaalinen syrjäytyminen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.) Sosiaalinen aktiivisuus, sosiaaliset suhteet ja tunne yhteiskunnan osallisuudesta helpottavat maahanmuuttajaa uuteen maahan kotoutumisessa. Maahanmuuttajalla on osallistuessaan ja saadessaan mahdollisuuden osallistua yhteiskunnan eri toimintoihin tilaisuus tutustua uusiin ihmisiin, oppia kieltä, luoda suhteita ja kokea itsensä hyväksytyksi. (Pehkonen 2006, 37–38; Hutchinson 2009, 91.)

2.3 Kotouttamista koskevaa lainsäädäntöä

Suomi on ollut 20 vuotta Euroopan Unionin jäsenmaa – saman ajan, jossa Suomen maahanmuuttajaväestö on kymmenkertaistunut. EU-kansalaisten perusoikeudet on koottu ns. Lissabonin sopimukseen sisältyvään unionin perusoikeuskirjaan. EU takaa kansalaisilleen oikeuden liikkua, oleskella ja työskennellä vapaasti eri jäsenvaltioissa. (Ruonala 2011, 149.)

Euroopan unionin sisällä puhutaan integraatiosta sen poliittisessa merkityksessä. Se tarkoittaa yhdentymisprosessia, jossa kansallisvaltiot yhdistävät voimansa ja luovuttavat osan toimivallastaan EU:n toimielimille. Unionista on hyvin nopeasti kehittynyt vahva poliittinen toimija, jonka päätökset vaikuttavat yhä useamman kansalaisen elämään. Samalla Eu-

roopan unioni on entistä selvemmin ylikansallinen poliittinen yhteisö, joka asettaa kansalliset identiteetit ja toimintamallit kyseenalaisiksi. (Raunio 2007, 133–134; Tiilikainen & Palosaari 2007, 133-137.)

Euroopan unionin komissiolla on lähes yksinoikeus antaa lakialoitteita EU:ssa (Ruonala 2011, 40). Komissio esitti 4.5.2011 toimenpiteitä, joilla on tarkoitus ottaa käyttöön kattava eurooppalainen maahanmuuttopolitiikka. Se perustuu jäsenvaltioiden entistä suurempaan yhteisvastuuseen ja Euroopan unioni kykenee sen ansiosta vastaamaan paremmin maahanmuuton asettamiin haasteisiin. (Euroopan komissio 2011a.) Taustalla oli kevään 2011 arabivallankumousten aiheuttama voimakas muuttoliike eteläisen Välimeren maista, ja tämä muuttoliike osittain vielä jatkuu. Komissio esitteli heinäkuussa 2011 eurooppalaisen toimintasuunnitelman kolmansien maiden kansalaisten kotouttamista varten. (Euroopan komissio 2011b.)

Maahanmuuton kasvu on edellyttänyt, että maahanmuuttajaväestön tarpeet otetaan huomioon kaikkia julkisia palveluja järjestettäessä. Tätä on pyritty turvaamaan säätämällä erityislainsäädäntöä. Suomi sai ensimmäisen kotouttamislakinsa toukokuussa 1999, jolloin tuli voimaan laki turvapaikanhakijoiden vastaanotosta ja maahanmuuttajien kotoutumista edistävistä toimenpiteistä (Saukkonen 2013, 87).

Kun maahanmuutto jatkoi voimakasta kasvuaan 2000-luvulla ja laajeni maahanmuuttope-
rusteiltaan, eduskunta päätti uudistaa kotouttamislakia. Uusi laki kotoutumisen edistämises-
tä astui voimaan syyskuussa 2011. Sen perusteluissa, hallituksen esityksessä (Eduskunta
2010, 29–30.), näkyy Euroopan unionin kotouttamispolitiikan sen hetkinen tilanne. Tästä
esimerkkinä on Euroopan maahanmuutto- ja turvapaikkasopimus vuodelta 2008. (Euroopan
komissio 2010.)

Uuden kotouttamislain keskeisenä tavoitteena on saattaa kotouttamistoimenpiteet kaikkien
niitä tarvitsevien maahanmuuttajien saataville oleskelun perusteesta riippumatta. Kaikille
Suomeen asettuville ihmisille halutaan antaa perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja

sen palveluista sekä mahdollisuus tietoja ja taitoja selvittävään alkukartoitukseen. (Saukkonen 2013, 88–89.)

Kotouttamislain keskeiset käsitteet ovat muuttuneet uudistuksessa hieman, mutta tärkeimmät periaatteet ovat säilyneet ennallaan. Kotoutumisella tarkoitetaan nyt ”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen”. Kotouttaminen on puolestaan kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimilla ja palveluilla. (Saukkonen 2013, 89–90.)

Jo aikaisemmassa kotouttamislaissa monien kotouttamisen kannalta olennaisten palvelujen tuottamisesta vastaavat Suomen kunnat, joilla on varsin laajat oikeudet itse päättää asioiden toteutuksesta. Jo vuoden 1999 kotouttamislaissa kunnat velvoitettiin tekemään omat kotouttamisohjelmansa sekä seuraamaan niiden toteutumista ja vaikutuksia. Nykyisessä kotouttamislaissa kuntien kotouttamisohjelmien laadintaa on ohjeistettu aikaisempaa enemmän. (Saukkonen 2013, 88–90.)

Yhdenvertaisuuslaki koskee myös maahanmuuttajia. Vuoden 2015 alusta uudistettu yhdenvertaisuuslaki toteaa 5 pykälässä, että ”viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava viranomaisen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.” Pykälä 8 kieltää syrjinnän esim. alkuperän, kansalaisuuden, kielen tai uskonnon perusteella. (Yhdenvertaisuuslaki 2015.)

Kotikuntalaissa säädetään henkilön kotikunnan ja siellä olevan asuinpaikan sekä ulkomailta vakinaisesti asuvan Suomen kansalaisen väestökirjanpitokunnan määräytymisestä. Henkilön kotikunta on lähtökohtaisesti se kunta, jossa hän asuu. Kotikuntalain 4 pykälässä säädetään kotikunnan määräytymisestä maahanmuuttotilanteissa. Kotikunnan määräytyminen on kotoutumisen kannalta merkittävää, sillä maahanmuuttajan kotikunta vastaa kunnallisten

peruspalveluiden ja muiden kotoutumista tukevien palveluiden järjestämisestä siten kuin kotoutumislaisissa säädetään. (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. c.) Tämä on merkittävää erityisesti opiskeluun perustuvan oleskeluluvan omaaville maahanmuuttajille ja heidän kotoutumiselleen, missä asiassa eri toimijoilla näyttää olevan epätietoisuutta.

Muita kotouttamiseen liittyvää lainsäädäntöä löytyy muuan muassa Suomen perustuslaista, ulkomaalaislaista, laista julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, työttömyysturvalaista, laista toimeentulotuesta, hallintolaista, kansalaisuuslaista, lastensuojelulaista, kielilaista ja laista kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta.

2.4 Kotouttamisen hallinnointia

Kotouttamistyö ja sen hallinnointi jakautuu Suomessa kolmelle tasolle: valtakunnallinen, seudullinen ja paikallinen. Kotouttamislain 34 pykälä toteaa, että valtioneuvosto laatii **valtion** kotouttamisohjelman neljäksi vuodeksi kerrallaan. Ohjelma sisältää tavoitteet valtakunnalliselle kotouttamisen kehittämiselle. Työ- ja elinkeinoministeriö valmistelee kotouttamisohjelman yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa. Kotouttamisohjelman toteutus on riippuvainen eduskunnan vuosittain päättämästä valtion talousarviosta. (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010.)

Valtion ensimmäinen kotouttamisohjelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksellä kesäkuussa 2012. Ohjelma ulottuu vuosille 2012–2015. Ohjelman painopistealueita ovat a) yhteisöllisen kotoutumisen tukeminen, b) perheiden kotoutumisen tukeminen peruspalveluiden avulla, c) maahanmuuttajien työmarkkinoille pääsyn edistäminen, d) ulkomaalaisten opiskelijoiden näkeminen voimavarana, e) kuntapaikkojen löytäminen kaikille kansainvälistä suojelua saaville ja f) ohjelman toimeenpanon edellyttämän rahoituksen varmistaminen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012.)

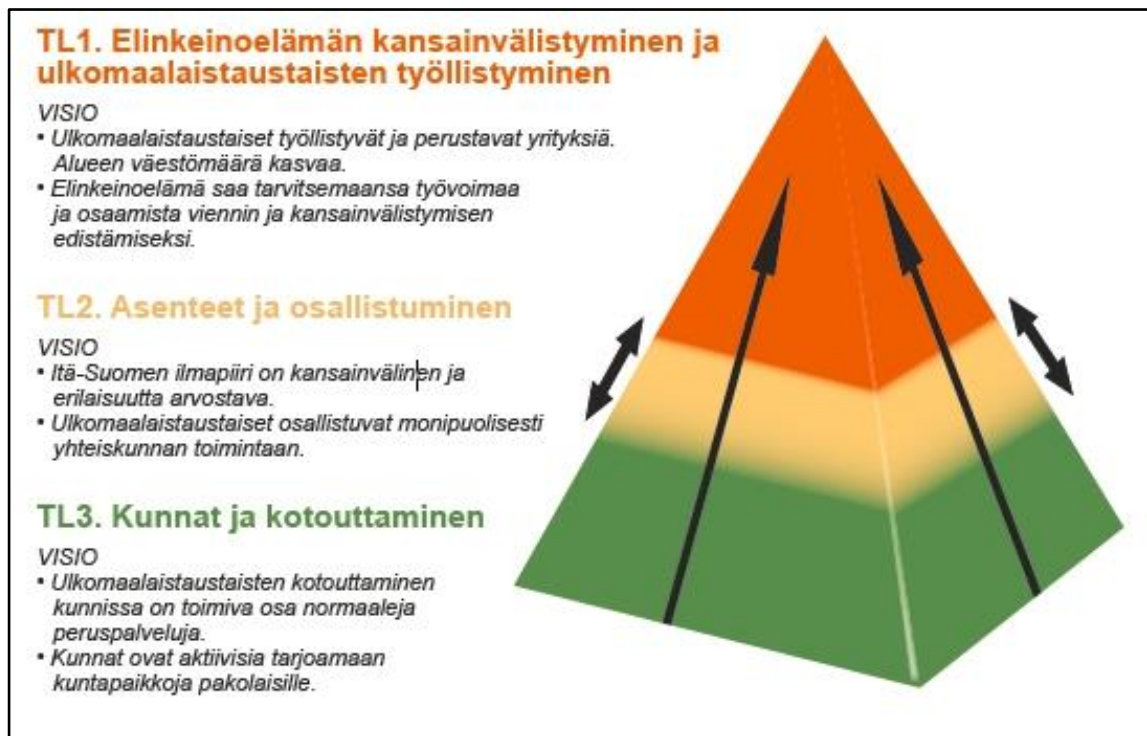
Valtion kotouttamisohjelmaa on jalkautettu Maahanmuuton tulevaisuus 2020 –strategialla, jonka sisäministeriö julkaisi kesäkuussa 2013. Strategian toimeenpano-ohjelma valmistui maaliskuussa 2014. (Sisäministeriö i.a..)

Alueellisella tasolla hoidetaan kotoutumisen seuranta-, valvonta- ja kehittämistehtäviä. Tärkeitä toimijoita ovat elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus (ELY-keskus), aluehallintovirasto sekä maakuntaliitot. Myös alueelliset järjestöt ja eri hankkeet osallistuvat alueelliseen kotouttamistyöhön. (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. d.) ELY-keskuksen vastuulla ovat maahanmuuttajien kotouttamiseen ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseen liittyvät tehtävät toimialueellaan on lueteltu kotouttamislain 37 pykälässä (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010.) ELY-keskuksen tehtävä on myös tukea kuntien kotouttamisohjelmien laadintaa ja seurata niiden toteuttamista. Se raportoi vuosittain alueensa kotouttamisohjelmien ja niiden toimeenpanosta työ- ja elinkeinoministeriölle. (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010.)

Pohjois-Savon ELY-keskuksen johdolla laadittu Itä-Suomen maahanmuuttostrategia julkaistiin syyskuussa 2012. Vuoteen 2017 ulottuva viisivuotinen strategia kattaa Pohjois-Savon lisäksi Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan maakunnat. Strategian on tarkoitus toimia alueen maahanmuuttoa ja sen tulevaisuuden tavoitteita linjaavana asiakirjana.

Itä-Suomen maahanmuuttostrategia koostuu kolmesta toimintalinjasta, jotka on esitetty strategian kolmiomallissa (taulukko 4). Toimintalinjat on eritelty toimenpidekokonaisuuksiin, joita on yhdeksän ja jotka tarkoittavat yksittäisten toimenpiteiden muodostamia ryhmiä. Kullekin toimenpidekokonaisuudelle on määritelty koordinaatiovastuutahot. Maahanmuuttostrategiassa on yhteensä 22 toimenpidettä, jotka ovat merkitty strategiaan omilla kirjaimillaan ja joille on määritelty vastuutahot.

TAULUKKO 4. Itä-Suomen maahanmuuttostrategian 2017 kolmiomalli. Lähde: Pohjois-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Tässä esityksessä tarkastellaan kolmatta toimintalinjaa: Kunnat ja kotouttaminen. Se sisältää kaksi toimenpidekokonaisuutta ja toimenpiteet. (Pohjois-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2012, 18–19 ja 34–37.) Ensimmäinen toimenpidekokonaisuuksista on paikallistason yhteistyö, kotouttamisohjelmat ja koulutusmahdollisuudet. Siinä kunnilta odotetaan, että ne tekevät paikallistasolla monialaista yhteistyötä eri toimijoiden kanssa kotouttamisasiossa. Samoin kaikilta Itä-Suomen kunnilta odotetaan, että niillä on ajantasaiset kotouttamisohjelmat, ja että kotouttaminen on toimiva osa kunnan normaaleja peruspalveluja. Kunnilta ja oppilaitoksilta odotetaan vielä, että ulkomaalaistaustaisten koulutusmahdollisuudet turvataan. Toinen toimenpidekokonaisuus käsittelee pakolaisten kuntapaikkoja. Strategiassa toivotaan, että Itä-Suomen kunnat tarjoavat pakolaisille 250 kuntapaikkaa vuodessa. Tästä toimenpiteestä vastaavat pääasiallisesti kunnat yhteistyössä ELY-keskusten kanssa. Toiseen toimenpidekokonaisuuteen on kirjattu myös, että Itä-Suomessa on alueellinen pakolaisten kuntiin osoittamisen strategia, jolla tuetaan pakolaisten kuntiin

siirtymistä. Tästä tavoitteesta vastaavat ensijaisesti ELY-keskukset yhteistyössä kuntien kanssa.

Itä-Suomen maahanmuuttostrategiaan on kirjattu väliarvioinnit vuosille 2014 ja 2016. Pohjois-Savon maahanmuuttopäällikkö Lisbeth Mattsson'in (sähköpostiviesti 26.9.2014) ilmoituksen mukaan väliarviointia ei ole vuonna 2014 pystytty resurssipulan vuoksi tekemään. Hän kertoi myös, että ELY-keskuksissa on menossa yhteistoimintaneuvottelut.

Paikallinen kotouttamistyö on poikkihallinnollista yhteistyötä. Kotoutumislakiin (31 §) on kirjattu velvoite osallistua monialaiseen yhteistyöhön (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010). Yhteistyöhön osallistuvat kunta, työ- ja elinkeinotoimisto (TE-toimisto), poliisi sekä järjestöt, yhdistykset ja yhteisöt. Paikallistason kotouttamisesta ovat vastuussa kunnat ja TE-toimisto. Myös muut viranomaiset voivat osallistua kotouttamiseen. Kotouttamista voi tehdä myös kuntien välisenä yhteistyönä (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. e).

Kotouttamislain mukaan kunnan ja muiden paikallisten viranomaisten kotoutumisen edistämisen tavoitteena on tukea paikallisesti tai seudullisesti kansainvälisyyttä, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä edistää myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien välillä. Tavoitteena on lisäksi edistää hyviä etnisiä suhteita ja kulttuurien välistä vuoropuhelua ja maahanmuuttajaryhmien osallisuutta sekä tukea mahdollisuuksia oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen. Maahanmuuttajaväestön tarpeet ja kotoutumisen edistäminen on otettava huomioon kunnan ja muiden paikallisten viranomaisten yleisessä suunnittelussa, toiminnassa ja seurannassa. (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010.)

Kunta on avainasemassa maahanmuuttajien kotouttamisessa yhdessä paikallisen TE-toimiston kanssa. Kunnalla on yleis- ja yhteensovittamisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä sekä sen suunnittelusta ja seurannasta paikallistasolla. Kunnan on huolehdittava siitä, että kunnan palvelut soveltuvat myös maahanmuuttajille. Kunnan on huolehdittava oman henkilöstönsä osaamisen kehittämisestä kotouttamisessa. Kuntien välinen yhteistyö on mahdollista, kun maahanmuuttajille tarkoitettuja toimenpiteitä ja palveluja järjestetään. (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010.)

Merkittävin instrumentti paikallisen kotouttamisen edistämässä ja monialaisen yhteistyön vahvistamisessa on kunnan tai useamman kunnan yhdessä laatima kotouttamisohjelma. Se hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja jota tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010.)

3 KUNTIEN KOTOAUTUMISOHJELMAT

Uusittuun kotouttamislakiin eduskunta hyväksyi pykälät, joissa veloitetaan kunta tai useampi kunta yhdessä laatimaan paikallinen kotouttamisohjelma. Se on päivitettävä kerran valtuustokaudessa. Ohjelma on myös otettava huomioon vuosittain, kun kunta laatii talousarviotaan ja -suunnitelmaansa. (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010.)

Laissa säädetään myös selkeästi, ketkä osallistuvat ohjelman laatimiseen ja keitä tahoja sitä laadittaessa on hyvä kuulla. Kunta vastaa kotouttamisohjelman tekemisestä ja yhteistyön käynnistämisestä. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY-keskus), TE-toimiston, Kansaneläkelaitoksen ja muiden kunnan alueella toimivien viranomaisten on osallistuttava oman toimialansa osalta ohjelman laadintaan, toteutukseen ja seurantaan. Sama koskee myös paikallisia maahanmuuttaja-, kansalais-, työntekijä- ja työnantajajärjestöjä sekä uskonnollisia yhteisöjä, mutta vapaaehtoisperiaatteella. Kunnan vastuulla on kutsua muut kotouttamisen kannalta keskeiset paikallistahot mukaan ohjelman laadintaan ja sen toimeenpanon seurantaan. Kunnan tulisi lisätä erityisesti sen alueella asuvien maahanmuuttajien ja järjestöjen osallisuutta ohjelman laadinnassa. (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. f.)

Nykyisessä kotouttamislaisissa on uutta myös säädökset kotouttamisohjelman sisällöstä seikkaperäisesti. Ohjelma voi sisältää:

- 1) selvityksen siitä, miten ohjelma kytkeytyy kunnan strategiseen suunnitteluun ja seurantaan;
- 2) suunnitelman siitä, miten kunnan yleiset palvelut toteutetaan maahanmuuttajille soveltuvina sekä suunnitelman erityisesti kotoutumista edistävästä ja tukevasta toimenpiteistä;
- 3) tiedon kotouttamisen yhteensovittamisesta vastaavasta kunnan viranomaisesta sekä eri toimenpiteistä vastaavista tahoista;
- 4) suunnitelman lasten ja nuorten kotoutumisen sekä sosiaalisen vahvistamisen edistämisestä;
- 5) suunnitelman työvoiman ulkopuolella olevien ryhmien kotoutumisen ja sosiaalisen vahvistamisen edistämisestä;
- 6) monivuotisen suunnitelman 2 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen henkilöiden kuntaan osoittamisesta ja kotoutumisen edistämisestä;

7) suunnitelman hyvien etnisten suhteiden ja kulttuurien välisen vuoropuhelun edistämistä;

8) suunnitelman kunnan kotouttamisohjelman seurannasta ja ajan tasalla pitämisestä.

Kunnan kotouttamisohjelmassa voidaan lisäksi määritellä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan väliset yhteistyömuodot

(Laki kotoutumisen edistämisestä 2010.)

Edellä mainittu luettelo ei ole kuitenkaan tyhjentävä. Kunta voi sisällyttää ohjelmaan muitakin suunnitelmia, toimenpiteitä ja määrittelyjä paikallisen kotoutumisen edistämiseksi.

3.1 Kyselyt kotouttamisohjelmista

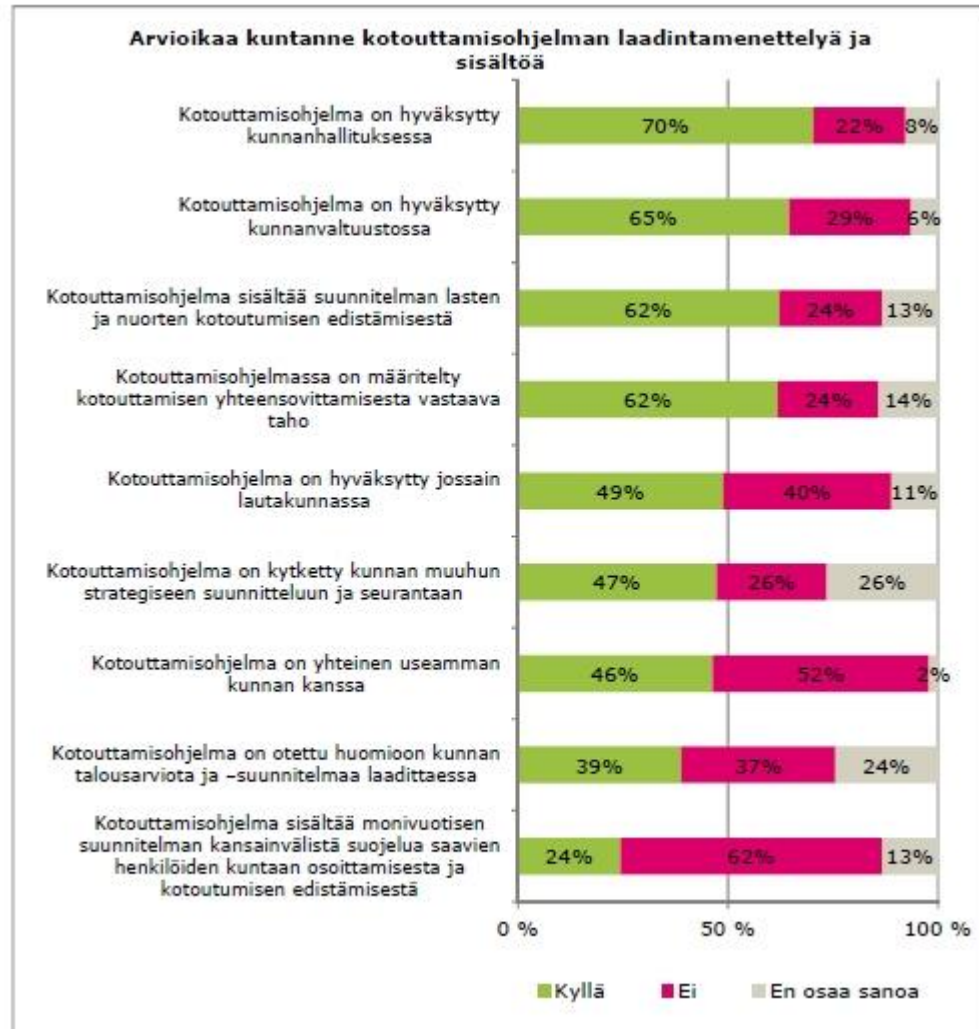
Työ- ja elinkeinoministeriö käynnisti uudistetun kotouttamislain seurannan toimeenpanon toteuttamalla loppukesän ja syksyn 2012 aikana mm. kunnille ja TE-toimistoille suunnatut palvelukyselyt. Kysely lähetettiin ELY-keskusten kautta kaikille Manner-Suomen kunnille ja vastauksia saatiin yhteensä 106. Vastausprosentiksi muodostuu tällöin 33 prosenttia ja kyselytulosten virhemarginaaliksi 7,8 prosenttia. Kyselyyn vastaamatta jättivät tyypillisesti pienet kunnat, joissa maahanmuuttajia on keskimääräistä vähemmän. Kyselyyn vastanneista kunnista 82 prosentissa oli aloitettu kotoutumisen edistämisestä annetun lain mukainen kotouttamisohjelman laadinta tai päivitys (kuva 1). Vastaajakunnista 12 prosentissa työtä ei ollut vielä aloitettu ja viisi prosenttia ei tiennyt ohjelman tilaa kunnassaan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 7, 13.) Tässä opinnäytetyössä käsiteltävä Varkauden kaupunki oli myös palvelukyselyyn vastanneiden kuntien joukossa.

Valtaosa, yhteensä noin 51 prosenttia, kaikista kysymykseen vastanneista kunnista oli päivittänyt kotouttamisohjelmansa viimeisen neljän vuoden sisällä. Yli 10 vuotta sitten suunnitelmansa oli päivittänyt 17 prosenttia vastaajista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 13.)

Kuva 1: Lain mukaisen kotouttamisohjelman laadinta tai päivitys kunnissa. Lähde: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Vastaajilta pyydettiin myös arviota kotouttamisohjelman laadintamenettelystä ja sisällöstä (kuva 2). Vastaajakunnista 70 prosentissa kotouttamisohjelma oli hyväksytty kunnanhallituksessa ja lähes yhtä usein myös kunnanvaltuustossa. Vastaajien mukaan kotoutumisohjelmassa oli sisällytettynä lasten ja nuorten kotoutumisen suunnitelma ja määritelty kotouttamisen yhteensovittamisesta vastaava taho. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 14.)

Kuva 2: Kunnan kotouttamisohjelman laadintamenettelyn ja sisällön arviointi. Lähde: Työ- ja elinkeinoministeriö

3.2 Kotouttamisohjelmien laatimistapoja

Työ- ja elinkeinoministeriön työllisyys- ja yrittäjyysosastolla toimii Kotouttamisen osaamiskeskus, joka aloitti toimintansa maaliskuussa 2014. Osaamiskeskus ylläpitää Kotouttaminen.fi-sivustoa. Sivustolle on koottu muun muassa 26 kotouttamisohjelmaa. Joukossa on yksittäisten kuntien kotouttamisohjelmia, mutta runsaasti on myös kuntien yhteistyössä laatimia ohjelmia. (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. f.) Sivustolla ei ole kaikkia Suomen kunnissa laadittuja kotouttamisohjelmia, jotka löytyvät kuntien kotisivuilta.

Kotouttamisohjelmien laatimisessa kunnat ovat hyvin noudattaneet kotouttamislain ohjauksia kotouttamisohjelma laatimisesta. Kuntien kotouttamisohjelmia on pääsääntöisesti laadittu kotouttamisasiantuntijoista muodostuvista työryhmistä. Työryhmillä on ollut erilaisia nimiä. **Valkeakoski** (Varkauden verrokkikunta, vertailukunta peruspalveluiltaan) osallistui usean kunnan kotouttamisohjelman laatimiseen, josta tuli Etelä-Pirkanmaan seudullinen kotouttamisohjelma. Ohjelma laadittiin kuntien yhteisen kotouttamistyöryhmän sekä ESR-rahoitteisen alueellisen maahanmuuton kehittämishankkeen (ALMA) ja Pirkanmaan ELY-keskuksen kanssa. (Urjalan kunta 2014.)

Iisalmi (Varkauden verrokkikunta) osallistui seitsemän yläsavolaisen kunnan yhteisen kotouttamisohjelman laadintaan. Työskentely aloitettiin moniammatillisella kotouttamistyöryhmällä, johon kuuluu jäseniä jokaisesta kunnasta sekä muun muassa oppilaitoksista, TE-toimistosta, hankkeista ja seurakunnasta. Ohjelman valmistelun loppupuolella järjestettiin tiedotus- ja keskustelutilaisuudet kaikissa Ylä-Savon kunnissa maahanmuuttajien kotoutumisesta ja kotouttamisohjelman valmistumisesta. (Iisalmen kaupunki i.a..) **Pieksämäellä** kotouttamisohjelma vuosiksi 2013–2017 laadittiin myös moniammatillisessa maahanmuuttotyöryhmässä. Pieksämäen kaupungin hallinnossa kotouttamistyöstä vastaa alueen Seutuopisto, joka on harvinaisempi ratkaisu kotouttamispalvelujen järjestämisessä. (Pieksämäen kaupunki i.a..)

Kuopiossa on käytössään Kotoutuminen Kuopioon -toimenpideohjelma 2012–2015, jota voidaan kuvata myös kotouttamisohjelmaksi. Sen on työstänyt työryhmä, johon kuuluivat sosiaalijohtaja, aikuissosiaalityön ja työllistymispalvelujen palvelupäällikkö, maahanmuuttajapalvelujen palveluesimies, maahanmuuttajapalvelujen sosiaalityöntekijät, Osallisena Kuopiossa -hankkeen projektikoordinaattori ja kansainvälisten asioiden koordinaattori. (Kuopion kaupunki 2013.) **Mikkelin** kotouttamisohjelman 2008–2015 päivittämisestä vastasi työpari, jossa oli työntekijä Mikkelin kaupungin maahanmuuttotoimistosta ja Mikkelin seudun maahanmuuttajatyön tuki Mimosa ry:stä. Kotouttamisohjelmaan pyydettiin lausuntoja niiltä toimijoilta, joilla on erityisiä maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyviä palveluita, jotka eivät ole kuntalaisen peruspalveluita. (Mikkelin kaupunki 2013.)

Joensuun kotouttamisohjelman (hyväksytty vuosiksi 2014–2017) päivitystä valmisteltiin hallintoyksikön alaisuudessa toimivassa Joensuun maahanmuuttajapalveluissa sekä yhteistyössä maahanmuuttajapalveluiden koordinoiman Joensuun maahanmuuttajatyön asiakaspalvelutyöryhmän kanssa. Ohjelman laadintaan osallistuivat myös alueen järjestöt, seurakunnat, yhteisöt sekä viranomaiset. Ohjelmaluonnoksesta pyydettiin lausuntoja ohjelmassa mainituilta tahoilta sekä kotouttamisesta vastaaville viranomaisilta Lausuntojen tehtiin eräitä muutoksia ja tarkennuksia ohjelmaan. Kotouttamisohjelma on käsitelty myös kaupungin johtoryhmässä ennen poliittista päätöksentekoa. (Joensuun kaupunki 2014.)

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu raportti ja produkti eli toiminnallinen osuus (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51). Tämän opinnäytetyöni tarkoituksena oli valmistaa luonnos Varkauden kaupungin päivitettyksi kotouttamisohjelmaksi. Tuotos on yleensä kertaluonteinen, ja sen tarkoituksena on tehdä jokin tuotos tietylle käyttäjäryhmälle ja samanaikaisesti kehittää työvälineitä käytännön toimintaan (Diakonia-ammatti-korkeakoulu 2010, 33).

Opinnäytetyöni tarkoitus oli yhdistää lainsäädäntö ja hyvät kokemukset kotouttamistyöstä, jotta kotouttamistoiminta voisi kehittyä Varkaudessa kotouttamislain velvoitteiden ja ohjeiden mukaisesti. Alkuperäinen tarkoitukseni oli, että kotouttamisohjelmaluonnos oli työstetty moniammatillisessa työryhmässä, jonka jälkeen ohjelma olisi viety Varkauden kaupungin perusturvalautakunnan, kaupunginhallituksen ja -valtuuston päätettäväksi.

Kotouttamisohjelma on ensisijaisesti tarkoitettu kotouttamistoimintaa osallistuville työntekijöille ja yhteisöille Varkauden kaupungissa. Toissijaisesti se on tarkoitettu kaikille varkautelaisille, sillä kotoutumisen periaatteiden mukaisesti kotoutuminen on kaksisuuntainen keskinäisen muuttumisen prosessi, jossa yhteiskunta muuttuu väestön monimuotoistuesssa ja maahanmuuttaja hankkii yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. (Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. g.) Kotouttamisohjelma on tarkoitettu myös Varkauden alueella asuville maahanmuuttajille, vaikka useimmat heistä eivät kielitaidon puutteen vuoksi pysty ymmärtämään kotouttamisohjelmaa. Joka tapauksessa ohjelma sisältää laajasti heitä koskevaa ja heitä hyödyntävää tietoutta.

Opinnäytetyöni tavoitteena oli myös, että siinä näkyy ammatillinen kehittymiseni ja asiantuntijuuteni kasvu. Tavoitteeni oli hyödyntää aikaisempia koulutuksiani, työkokemustani, vapaaehtoistoimintaa maahanmuuttajatyössäni, elämäkokemustani maahanmuuttajien kanssa sekä henkilökohtaisten ominaisuuksieni tuomaa osaamista.

Yleiset tavoitteet opinnäytetyölleni nousevat Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden tavoitteista, jotka juontuvat ammattikorkeakoululaista ja -asetuksesta sekä koulutusala-kohtaisista osaamisvaatimuksista. Niiden mukaan opinnäytetyön tavoitteena on kehittää ja osoittaa opiskelijan valmiuksia soveltaa tietojaan ja taitojaan ammattiopintoihin liittyvissä käytännön asiantuntijatehtävissä. Opinnäyteprosessin on tarkoitus tukea opiskelijan ammatillista kasvua ja tehdä näkyväksi hänen osaamistaan (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 22).

5 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTA JA YHTEISTYÖTAHO

Kesäkuun 2014 lopussa Varkaudessa asui vakinaisesti noin 500 ulkomaisten kansalaista (taulukko 5). Ulkomaalaisten määrä on 2,2 prosenttia Varkauden väestöstä (21.970). Varkaudessa on väkilukuun suhteutettuna eniten ulkomaalaisia kuin missään muussa Pohjois-Savon kunnassa. Keski-Savon alueella (Varkaus, Joroinen, Heinävesi, Leppävirta, Pieksämäki) asuu noin 1.000 ulkomaalaista. Suurin kansallinen ryhmä, yli neljännes maahanmuuttajista, on venäläiset, ja toinen suuri ryhmä ovat kiinalaiset. Näiden jälkeen tulevat virolaiset, turkkilaiset, thaimaalaiset ja vietnamilaiset. Kielellisesti ulkomaalaisia yhdistää eniten englannin kieli. Varkaus ei tällä hetkellä ota vastaan pakolaisia. Suurimmat syyt maahanmuutolle Varkaudessa ovat opiskelu (mm. Savonia ammattikorkeakoulu), perhesiteet sekä työn ja yrittäjyyden vuoksi alueelle muutto.

Taulukko 5. Ulkomaan kansalaisten väkilukutietoja Keski-Savon kunnissa 30.6.2014. Lähde: Itä-Suomen maistraatti.

Maa	Varkaus	Pieksämäki	Leppävirta	Joroinen	Heinävesi	Keski-Savo
Venäjä	144	86	50	15	9	304
Kiina	128					128
Viro	28	53		30	21	132
Turkki	27	14	7			48
Thaimaa	26	21	6	7		60
Vietnam	21			8		29
Ruotsi	15	7		5	5	32
Puola	11	7				18
Nigeria	8					8
Bangladesh	7					7
Pakistan	7	5				12
Saksa	6	12	8			26
USA	6					6
Iso-Britannia	5	7				12
Alankomaat		5				5
Bosnia-H.		6				6
Latvia		5	8			13
Syyria		7				7
Ukraina		7				7
Muut	50	33	31	23	15	152
Yhteensä	489	275	110	88	50	1012

Varkauden kaupungin kotisivuille maahanmuuttajista ja maahanmuuttajille suunnattu aineisto (myös kotoutumisen liittyvä) löytyy Tietoa Varkaudesta / Tietoa maahanmuuttajille –valikosta. Sen Kotoutuminen-sivulla selostetaan lyhyesti, mitä kotouttamisohjelma ja maahanmuuttajien kotiutumissuunnitelmat tarkoittavat, ja että uusi kotouttamisohjelma julkaistaan vuonna 2011. Tarve kotouttamisohjelman päivittämiselle on huomattu aikaisemminkin. (Varkauden kaupunki i.a. b.)

Euroopan sosiaalirahaston rahoittama Vastaanottava Pohjois-Savo -hanke toteutettiin vuosina 2008–2011 kymmenessä Pohjois-Savon kunnassa, myös Varkauudessa. Hankkeen tavoitteena on kehittää kuntien maahanmuuttajille suunnattuja palveluja. Hanke tarjosi myös tukea kuntien työntekijöille kokoamalla yhteen maahanmuuttajatyön verkostoja, tuottamalla ja jakamalla tukimateriaalia ja järjestämällä monikulttuurisuudesta koulutusta. Hankkeella oli palkattuna Varkauteen maahanmuuttoneuvoja, muttei koko hankeajaksi. (Kuopion kaupunki i.a.) Hankkeet tulokset näkyvät edelleenkin Varkauden kaupungin kotisivuilla runsaana materiaalina maahanmuuttajatyöstä, tosin osa materiaalista on tietosisällöltään vanhentunutta.

Vastaanottava Pohjois-Savo -hankkeen aikana ryhdyttiin työstämään Varkauden kaupungille kotouttamisohjelmaa. Sen työstäminen aloitettiin vuodenvaihteessa 2010–2011 moniammatillisella työryhmällä, johon kuului 10 jäsentä kaupungin eri palvelualoilta ja TE-toimistosta. Varkauden kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelman 2011–2015 päättyi luonnosvaiheeseen 14.2.2012. (Varkauden kaupunki 2012.) Vastaanottava Pohjois-Savo -hanke oli loppunut syksyllä 2011, jolloin myös maahanmuuttoneuvojan työsuhde oli päättynyt. Nähtävästi työryhmä ei löytänyt riittävän toteutuskelpoisia käytännön ratkaisuja ohjelmaluonnoksen kehittämiskohteiden toteuttamiksi, josta syystä ohjelmaluonnos jäi leppäämään, eikä sitä silloin viety hallinnolliseen päätöksentekoon.

Opinnäytetyöni yhteistyötaho oli Varkauden kaupungin aikuisten sosiaalityö. Aikuissosiaalityön areenoihin kuuluu professori Kirsi Juhilan mukaan yhtenä moniammatillisena työkenttänä maahanmuuttajatyö. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2010, 197–198.) Näin asia on ollut myös Varkauden kaupungissa, kun maahanmuuttajapalveluja vireytettiin ja

kotouttamisohjelmaa lähdettiin päivittämään Vastaanottava Pohjois-Savo -hankkeen aikana vuosina 2008–2011.

Varkauden kaupungin sosiaali- ja terveystalveluja hallinnoidaan Varkauden kaupungin ja Joroisten kunnan yhteisessä perusturvalautakunnassa. Nämä kaksi kuntaa muodostavat siis yhteistoiminta-alueen, mutta vain sosiaali- ja terveystalvelujen osalta. Järjestely alkoi vuoden 2013 alusta. Perusturvalautakunnan alaisuudessa toimii sosiaali- ja terveystalvelukeskus, jota johtaa sosiaali- ja terveystalvelukeskusjohtaja. Keskus jakaantuu kolmeen palvelualueeseen: a) kotiin annettavat talvelut ja sairaalahoito, b) terveydenhuollon vastaanottotalvelut ja c) psykososiaaliset talvelut. Aikuisten sosiaalityö on yksi psykososiaalisten talvelujen palvelusyksiköistä. (Varkauden kaupunki i.a..)

6 VARKAUDEN KOTOUTTAMISOHJELMAN TOTEUTUS

6.1 Ohjelman suunnittelu

Opinnäytetyön ideointivaiheessa vuoden 2013 puolella olin yhteydessä Varkauden sosiaali-toimen johtoon. Siellä pidettiin hyvänä ideana, jos opinnäytetyöni aiheena olisi Varkauden kaupungin kotouttamisohjelman päivittäminen. Minua pyydettiin palaamaan asiaan myöhemmin, kun opinnäytetyöni aloittaminen ajankohtaistuu.

Helmikuussa 2014 tapasin aikuissosiaalityön johtoa. Neuvottelussa kävimme pitkälti läpi, missä tilanteessa Varkauden kaupungin kotouttamistoiminta on (edellä olevan luvun 5 asi-at). Kerroin opinnäytetyöprosessini aikatauluista. Pohdiskelimme, miten kotouttamisohjel-man päivittäminen voisi tapahtua. Esille tuli mahdollisen työryhmän asettaminen ja sen sihteerinä toimimiseni. Samoin esille nousi, kuinka ja missä aikataulussa ohjelma viedään hallinnolliseen päätöksentekoon kaupungin luottamuselimiin. Teimme suullisen sopimuk-sen opinnäytetyöni tekemisestä.

6.2 Ohjelman hallinnollinen toteutus

Maaliskuussa 2014 minulle ilmoitettiin, että aikuissosiaalityössä oli päädytty siihen, ettei ohjelmatyöryhmää nyt aseteta kotouttamisohjelmaa päivittämään. Aikuissosiaalityössä oli todettu, että olennaisinta nyt luoda ohjelmaan varkautelainen kotouttamisen toimintamalli. Minulle ehdotettiin, että haen esimerkkejä muista kaupungeista, miten ne ovat asian rat-kaisseet.

Maalis-huhtikuussa 2014 kartoitin kotouttamisen toiminta- ja järjestämismalleja eri kau-pungeissa. Kuntahallinnossa palvelujen järjestämistä vertaillaan usein ns. verrokkikuntien kesken, jotka väestöltään ja muilta ominaisuuksiltaan ovat toistensa kaltaisia. Valitsin joukkoon Varkauden verrokkikunnat Iisalmen ja Valkeakosken, sekä Imatran, Pieksämäen,

Kuopion, Joensuun ja Mikkelin. Kartoituksiin hain tietoja internetistä, sähköpostitse ja puhelimitse. Tiedoista laadin tiivistelemän aikuissosiaalityön työntekijälle.

Pidimme tämän jälkeen työneuvottelun neljästi (5.5., 28.5., 1.7. ja 21.8.2014) aikuissosiaalityön työntekijän kanssa, joissa hän kommentoi aikaansaannoksiani ja selvityksiäni sekä keskustelimme kotouttamisohjelman yksityiskohdista. Neuvottelut kestivät kerrallaan noin kaksi tuntia. Tapaamistemme välillä työstin päivitettyä versiota Varkauden kaupungin kotouttamisohjelmaksi.

Syyskuun 26. päivänä 2014 lähetin aikuissosiaalityön työntekijälle viimeisimmän luonnoksen Varkauden kaupungin kotouttamisohjelmasta, joka on tämän opinnäytetyön liitteenä. Mainitsin muun muassa, että a) johdantokappale täydentyy myöhemmin, b) alkuvaiheen kotouttamispolun 2. luvussa piirrän Varkauden oloja vastaavaksi kun ohjelma täsmentyy, c) liitteen yhteistietopakettia olen ajantasaistanut sekä d) että kehittämistoimenpiteiden loppuun listasin omia näkemyksiäni keskeisistä kehittämistoimenpiteistä. Aikuissosiaalityön työntekijä ilmoitti lokakuussa 2014, että kotouttamisohjelman työstäminen jatkuu virkamiestyönä. Hän kiitti osuudestani ohjelman työstämisessä.

6.3 Ohjelman sisällöllinen toteutus

Kotouttamisohjelman sisältöä säätelee kotouttamislain 33 pykälä, vaikka toki ohjelman sisältö voi olla paikkakuntaakohtaisesti muutakin (Laki kotouttamisen edistämisestä 2010). Lähtökohdana Varkauden kaupungin kotouttamisohjelman päivittämiselle oli ohjelmaluonnos, joka oli päivätty 14.2.2012 päivälle. Tämä versio toimi uuden kotouttamisohjelman pohjana, pohjaversiona. Sen rakenne ja lukujen otsikointi pysyi pitkälti samana päivityksessä (esimerkiksi luvut 2-4), mutta lukujen sisältöä tarkensin, ajankohtaistin ja laajensin.

Luku yksi koki suurimman muutoksen. Sen otsikoksi kehitin ”Lähtökohdat kotouttamisohjelmalle”. Lisäsin heti luvun alkuun Keskeisiä käsitteitä -alaluvun. Yleisessä keskustelussa maahanmuuttoon liittyviä käsitteitä käytetään sekavasti ja keskustelu pohjautuu enemmän

mielikuviin ja tuntemuksiin kuin tosiasioihin. Oikeiden käsitteiden kautta maahanmuutto-keskustelu kulkeutuu oikeille raiteille. Tämä on erityisen tärkeää, kun maahanmuutosta vaihdetaan mielipiteitä kotouttamisen alimmalla tasolla, kunnassa.

Pohjaversiossa uutta kotouttamislakia vuodelta 2011 oli jo avattu jossakin määrin. Lainsäädäntö ja kotouttamispolitiikka -alalukuun lisäsin tilastotietoja oleskelulupien myöntämisperusteista. Kotouttamislaista toin esille muun muassa, että lain soveltamisala on laajentunut eli kotouttaminen koskee nykyisin kaikkia Suomessa asuvia maahanmuuttajia riippumatta siitä, millä perusteella oleskelulupa tai oleskelukortti on myönnetty. Korostin myös lakiin kirjattua kotoutumisen kaksisuuntaista prosessia, jossa yhteiskunta ja maahanmuuttaja muuttuvat, ja jossa omalla motivaatiolla, sitoutumisella ja omatoimisuudella on suuri merkitys. Korostin myös maahanmuuttajatyölle ominaista monialaista yhteistyötä.

Itä-Suomen maahanmuuttostrategia 2017 -alaluvussa esittelin seudullista maahanmuuttajatyötä, joka liki täysin puuttui pohjaversiosta. Selvitin strategia-asiakirjan kolmatta toimintalinjaa, jossa käydään läpi kuntien vastuuta kotouttamistyöstä, velvoitetta kotouttamisohjelmien laadintaan ja kotouttamispalvelujen saattamista toimivaksi osaksi normaaleja kuntien peruspalveluja.

Tilasin Itä-Suomen maistraatissa tilastot ulkomaalaisten kansalaisten määristä Keski-Savon kunnissa (Varkaus, Pieksämäki, Leppävirta, Joroinen ja Heinävesi). Esitin ulkomaalaisten määrät kansallisuuksien perusteella, jotta ohjelman lukijoilla välittyisi selkeä kuva, mistä maista seudulla asuvat ulkomaalaiset ovat muuttaneet. Keski-Savossa on vuosia selvitelty kuntayhteistyön lisäämistä ja kuntaliitoksien mahdollisuuksia. Lisääntyvää yhteistyötä on saatu aikaiseksi, vaikka alueen kunnat jakaantuvat kahteen eri maakuntaan ja ELY-keskukseen (Pohjois-Savo ja Etelä-Savo). Ulkomaalaisten määrän seudullinen tarkastelu edistää maahanmuuttajatyön seudullisia ratkaisuja. Lisäsin alalukuun myös arviointiani kotoutumisen eri vaiheissa olevista maahanmuuttajista. Arviointi perustuu osaltaan empiiriseen tietämykseeni asiasta. Liki kaikki edellä olevat asiat puuttuivat kotouttamisohjelman pohjaversiosta.

Kotouttamisohjelman laadinta -alalukuun yhdistin tekstiä pohjaversiosta eri luvuista. Tämän lisäksi alalukuun tulivat kappaleet kotouttamisohjelman tavoitteista toimijoiden näkökulmasta ja kotouttamisen tavoitteet maahanmuuttajan näkökulmasta. Ohjelman tavoitteista näkee, että ohjelma on ensisijaisesti työkalu kaupungin viranomaisten käyttöön, jossa tuodaan esille myös maahanmuuttajatyöhön osallistuvien eri toimijoiden välinen työnjako. Kotouttamisen tavoitteet maahanmuuttajan näkökulmasta helpottaa toimijoita ymmärtämään, mitä kotouttamistoimenpiteillä tavoitellaan maahanmuuttajan elämässä.

Kotouttamisen kustannukset -alaluvun lisäksi luvun yksi viimeiseksi osioksi. Siinä selvitetään, mitä kustannuksia valtio korvaa kunnille maahanmuuttajien kotouttamiseksi kotouttamislain perusteella. Alaluku päättyy virkkeeseen ”kotouttamisohjelman luvussa 4 olevat kehittämistoimenpiteet edellyttävät onnistuakseen tiettyjen määrärahojen varaamista Varkauden kaupungin talousarvioon”. Lain mukaan kotouttamisohjelma on vuosittain huomioitava, kun kunta hyväksyy talousarviotaan. Kotouttamisen taloudelliset seikat ovat käsittääkseni kunnallisille päättäjille sangen tärkeitä, joten valtion avustukset ja kunnan oma investointi kotouttamispalveluihin oli hyvä tuoda näin esille.

Luku kaksi pysyi päivityksessä otsikoltaan samana eli Kotouttamista tukevat toimet. Luvun aloitti alaluku Perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, johon jäi pohjaversiosta tekstiä, mutta lisäksi myös uutta tietoa, mm. Infopankki.fi portaalin. Uudella alaluvulla Ohjaus ja neuvonta halusin kuvata yleisesti maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontatoimintaa, jota oli tarkoitus kuvittaa kaaviolla. Päivitettyyn ohjelmaversioon jäi vielä Joensuun kaupungin vastaava kaavio, joka kuvaa maahanmuuttajan alkuvaiheen palvelupolkua. Varkauden palvelupolku on tarkoitus piirtää, kun ohjelman kehittämistoimenpiteistä (luku 4) on päätetty.

Alkukartoitus -alaluku oli pohjaversiossakin, mutta sen teemaa selvensin vastauksilla kysymyksiin: milloin alkukartoitus, kuka tekee alkukartoituksen ja miten alkukartoitus tehdään. Samoin alalukuun tuli kappale alkukartoituksesta maksettavasta valtion korvauksesta. Alkukartoituksesta kävimme aikuissosiaalityön työntekijän kanssa yksityiskohtaista keskustelua, koska sen laatimisvastuu jakautuu kunnan ja TE-toimiston välillä riippuen siitä,

millaisessa elämäntilanteessa maahanmuuttaja on. Näin työnjako tuli selkeämmäksi uudessa ohjelmaversiossa.

Kotouttamissuunnitelma -alalukua laajensin myös pohjaversiosta. Selvensin, milloin kotouttamissuunnitelma on tehtävä ja kuka sen tekee. Tässä osiossa näkyy myös kunnan ja TE-toimiston työnjako sen suhteen, missä elämäntilanteessa maahanmuuttaja on. Selvitin myös kotouttamissuunnitelman kestoja, velvoittavuutta ja kotoutumistukea. Tämä sosiaalinen etuus on sidottu kotouttamissuunnitelmaan.

Kotoutumiskoulutus -alalukuun kirjoitin laajasti uutta tekstiä siitä, mitä tarkoitetaan kotoutumiskoulutuksella, joka pääsääntöisesti järjestetään työvoimakoulutuksena. Tällaisen koulutuksen organisoijana toimii TE-toimisto, mutta asian ymmärtäminen on varsin olennaista etenkin kunnan ja TE-toimiston välisessä yhteistyössä maahanmuuttajapalveluissa. Alalukuun tuli kappaleita myös maahanmuuttajien omaehtoisesta opiskelusta, josta oli jo pohjaversiossa, mutta muokkasinkin tekstiä ajantasaiseksi. Kotoutumiskoulutus, jonka kesto voi olla laajuudeltaan jopa 60 opintoviikkoa, on oleellisen ratkaisevaa aikaa maahanmuuttajan kotoutumisessa. Sen tavoitteet, erityisesti maahanmuuttajan sijoittuminen työmarkkinoille, on niin maahanmuuttajan kuin koulutuksen järjestäjien tiedostettava syvällisesti.

Tulkkipalvelut -alalukua supistin jossakin määrin pohjaversiosta tekstistä. Tietyllä tavalla asian käsittely jäi ehkä kesken ja on siirrettävissä ohjelman kehittämistoimenpiteisiin. Joko siellä tai tässä alaluvussa olisi selkeämmin kirjoitettava, mitkä ovat Varkauden kaupungin käytännöt tulkkipalvelujen käytössä. Ehkä alaluku kaipaisi myös hieman tekstiä siitä, miten vuorovaikutus on yleisellä tasollakin ongelmasta maahanmuuttajien ja viranomaisten välillä, vaikka yhteinen kieli löytyisi. Tämä johtuu maahanmuuttajien kulttuuritaustasta, sillä monestakaan maasta ei löydy pohjoismaista palvelukulttuuria viranomaistoiminnoissa.

Luvussa kolme, Palvelut maahanmuuttajille, säilytin pohjaversiosta jaon alalukurakenteen: kunnan palvelut, valtion palvelut ja muiden palvelijoiden palvelut. Jako tuntuu varsin toimivalta. Kunnat palvelut -alalukua tiivistin. Teksti jäi osittain kesken. Tekstissä voisi nostaa esille niitä kunnan palvelujen toimintoja, jotka ovat yleisempiä maahanmuuttajille. Toi-

saalta tekstissä tulisi näkyä kuntatyöntekijöiden näkökulma eli mitä haasteita asiakastyölle tuo, kun asiakkaana on maahanmuuttaja. Kotouttamisohjelmahan on ensisijaisesti tarkoitettu kuntatyöntekijöille ohjekirjaksi.

Valtion palvelut –alaluvuista karsin runsaasti pois ”byrokraattista kapulakieltä”. Nostin esille maistraatin keskeisen aseman ja esitin, kuinka maistraatin ja maahanmuuttoneuvonnan välistä yhteistyötä olisi kehitettävä. Maahanmuuttajahan rekisteröityy kuntalaiseksi maistraatissa, josta hänen olisi saatava alkuinfoa, ja josta tieto uudesta kuntaan muuttaneesta maahanmuuttajasta tulisi kulkeutua esimerkiksi kunnan maahanmuuttopalveluihin.

Muiden toimijoiden palvelut -alalukua täydensin ja laajensin huomattavasti tiedoillani. Kolmannen sektorin merkitys on suuri juuri kahdensuuntaisen kotoutumisen toteutumisessa. Korostin paikallisten kristillisten seurakuntien merkitystä, joissa jo vuosia on tehty maahanmuuttajatyötä. Seurakuntien toiminta-ajatukseen sisältyy kansainvälisyys, vieraanvaraisuus ja diakoniatyö. (Mäkelä 2010, 22–23.) Nykyisessä suomalaisessa maallistuneessa yhteiskunnassa on suuri haaste ymmärtää pyhään sitoutuneiden maahanmuuttajien kokemusmaailman perustaa ja siihen liittyviä monitasoisia merkityksiä. Kuitenkin kokonaisvaltainen maahanmuuttajien kohtaaminen ja tukeminen edellyttää heidän lähtökohtiensa ja uskomustensa ymmärtämistä. (Korhonen & Puukari 2013, 113.). Korostin erityisesti ortodoksisen seurakunnan merkitystä, koska Varkauden suurin maahanmuuttajaryhmä on venäläiset. Heillä monista on kosketusta ortodoksisen elämäntapaan kotimaassaan, ei tosin kaikilla. Seurakuntayhteyden on todettu olevan oivallinen kotoutumisen väline.

Luku neljä kotouttamisohjelman kehittämiskohteista ja niiden seurannasta jäi osaltani tässä produktiossa työstämättä. Tämä luku olikin tarkoitus kirjoittaa monialaisen ryhmätyön tuloksena. Omia näkemyksiäni kehittämistoimenpiteistä kirjasin syyskuussa 2014 jättämäni kotouttamisohjelman luonnokseen. Liitteessä 1 olevia yhteisöjen yhteystietoja päivitin.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Opinnäytetyön arviointia

Opinnäytetyöni idea, Varkauden kaupungin kotouttamisohjelman päivittäminen, on edelleen erinomaisen ajankohtainen. Maahanmuuttajia on Varkaudessa väkilukuun suhteutettuna yllättävän paljon Varkaudessa. Heidän kotoutumistaan edistäviä palveluja ja niiden järjestämistä tulee kehittää. Tämän kunta tekee kotouttamisohjelman kautta, joka lähtee jalkautumaan ohjelman virallisen hyväksymisen jälkeen. Saavutin opinnäytetyössäni luonnoksen kotouttamisohjelmaksi, joka on toki vielä raakile. Luonnostani on muokattu Varkauden aikuissosiaalityössä ja se on lähtenyt lausuntokierrokselle eri viranomaisille.

Opinnäytetyön suunnitelmassa tavoitteeni oli saada valmiiksi Varkauden kaupungin kotouttamisohjelma, joka olisi lopullisesti hyväksytty kaupunginvaltuustossa vuoden 2014 aikana. Näin olisin saanut tähän opinnäytetyön raporttiosuuteen palautetta kotouttamisohjelmasta ja syntymään julkista keskustelua maahanmuuttajien kotouttamisesta. Ohjelman hyväksymisprosessi siirtyi kuitenkin vuoden 2015 puolelle.

Kuntalaisena sosionomiopiskelija näkee vain osatotuuden, missä olosuhteissa kunnan kehittäminen kulkee ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat. Kunnilla on hoidettavana yli 500 lakisääteistä tehtävää (Sutinen 2013). Vuonna 2014 Varkauden kaupungin sosiaalityössä on ollut valmisteilla useampia ohjelmia sosiaalityön kehittämiseksi. On ymmärrettävää, että aikataulut niiden käsittelyyn muuttuvat. Olen saanut myönteistä palautetta yhteistyötaholta, että maahanmuuttajatyön kehittämisen kohteita nähdään selkeämmin opinnäytetyöprosessini tuloksena.

Tämän opinnäyteprosessin aikana olen voinut syventää teoreettista pohjaa maahanmuuttajatyöstä, jota olen voinut hyödyntää elämässäni, kun olen jatkanut ja lisännyt vuorovaikutusta maahanmuuttajien kanssa Varkaudessa. Olen myös jatkanut aihepiirin opintoja Itä-Suomen yliopistossa. Olen noin vuoden kestäneen opinnäytetyön prosessin aikana oppinut lisää,

mitä tutkimustyö voi olla. Olen kokenut visaisia ja antoisia löytöjä, mitä kaikkea kotouttamistyöhön voi liittyä paikallistasolla. Asiat eivät ole yksinkertaisia toteuttaa, koska maahanmuuttajatyö koskettaa niin laajasti suomalaista palvelujärjestelmää, oli se sitten sosiaali- ja terveysalaa tai sivistystoimea.

Toiminnallisia opinnäytetöitä toteutetaan usein parityönä toteutustapojen ja monitasoisuuden vuoksi (Vilka & Airaksinen 2003, 55). Tätä en ollut oivaltanut, kun opinnäytetyöni suunnitelmaan kirjasin, että kotouttamisohjelma olisi hyvä koota ohjelmatyöryhmän avulla. Mielestäni kokemani parityöskentely vei prosessia hyvin eteenpäin. Yhteistyö Varkauden kaupungin aikuissosiaalityön kanssa oli miellyttävää ja inspiroivaa. Sieltä esitettiin kotouttamisohjelmaan sellaisia työlähtöisiä näkökulmia ja yksityiskohtia, joita en ymmärtänyt kotouttamistyöhön liittyvän. Näistä olen kiitollinen. Tapaamisissa pohdittiin erityisesti työnjakoa kunnan ja TE-toimiston välillä, mitä tulee maahanmuuttajan kotouttamiseen.

7.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkiva ammattikäytäntö on toimintamalli, jossa opiskelija ja työntekijä tietoisesti pohtivat toimintansa perusteita, laatua ja tulosta ja kehittävät aktiivisesti työtään sekä työ- ja elinympäristöään. Tutkivan ammattikäytännön osaamistaan sosiaalialan opiskelija harjoittelee erityisesti opinnäytetyössään. Kehittämistoiminnan eettisten ratkaisujen tavoitteena on ihmisten kunnioittaminen, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja oikeudenmukaisuuden korostaminen. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 10–11.)

Opinnäytetyöni aiheeksi halusin tavalla tai toisella maahanmuuttajat, vähemmistöryhmän suomalaisessa yhteiskunnassa, johon suhtaudutaan osittain erittäin kriittisesti. Valtaväestöllä on heistä laajasti käsityksiä ja asenteita, jotka perustuvat yhtäältä oikean tiedon puutteeseen ja toisaalta läheisen vuorovaikutuksen puutteeseen heidän kanssaan. Laki kotouttamisen edistämisestä on säädetty todellakin maahanmuuttajien kotoutumisen tukemiseksi ja maahanmuuttajan mahdollisuuksien lisäämiseksi osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä

myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken. (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010.)

Eettisyys näkyy kriittisenä asenteena vallitsevia käytäntöjä kohtaan ja rakentava kriittisyys luo pohjan mahdollisimman hyvän pohjan hyvin ammattikäytäntöjen kehittämiseksi (Dia-konia-ammattikorkeakoulu 2010, 11). Omat kokemukseni maahanmuuttajatyöstä ja maahanmuuttajien elämästä ovat synnyttäneet minussa yhtäältä kriittisyyttä vallitsevia käytäntöjä tuon lain noudattamisesta sekä toisaalta halua tuoda kokemusasiantuntijuuttani tässä tapauksessa Varkauden kaupungin käyttöön. Sosionomien yksi tehtävä on sosiaalialan asiakkaiden etujen ja oikeuksien ajaminen ja puolustaminen sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen. (Mäkinen ym 2009, 143–145.)

Opinnäytetyöprosessi on lisännyt ammatillisuuttani. Näen nyt kirkkaammin maahanmuuttajatyön palvelujärjestelmän suomalaisessa yhteiskunnassa, sen eri tasoilla. Maahanmuutto on erittäin ajankohtainen yhteiskunnallinen ilmiö Euroopassa, johon haetaan poliittisia ratkaisuja voimakkaiden poliittisten erimielisyyksien keskellä. Maahanmuutto ja sen kysymykset ovat tuttuja EU:ssa kuin myös pienessä keskisavolaisessa Varkaus-nimisessä kaupungissa. Kun viikoittain kuulen maahanmuuttajaystäväni ja –tuttujeni kertomuksia heidän elämästään, mietin, miten vaikeata maailman toiselta puolelta tulleen aasialaisen tai naapurista muuttaneen venäläisen on löytää paikkansa tässä Suomenmaassa. Koen olevani tämän opinnäytetyöni jälkeen sensitiivisempi ”sosiaalisessa huolessani” maahanmuuttajia kohtaan, vaikka toisaalta haluan edelleen innostaa heitä opiskelemaan suomen kieltä ja tutustumaan paremmin suomalaisen yhteiskuntaan ja suomalaisiin sekä antamaan anteeksi valtaväestölle ymmärtämättömyyteen liittyviä asenteita.

Varkauden kaupungin kotouttamisohjelmaluonnokseen hain tietoja luotettavista lähteistä: Valtion säädöstietopankki, Tilastokeskus, Työ- ja elinkeinoministeriö ja Varkauden kaupunki. Ohjelmaluonnoksen luotettavuutta lisää, että se osin perustuu vuoden 2012 ohjelmaluonnokseen, jota oli tekemässä moniammatillinen työryhmä, ja että luonnos on syntynyt yhteistyössä aikuissosiaalityön työntekijöiden kanssa.

7.3 Jatkokehittämishaasteita

Varkauden kaupungin on pian hyväksyttävä valtuustossaan kotouttamisohjelman päivitys, joka on ensin virkamieskäsittelyssä sekä sitten hallinnollisessa ja poliittisessa käsittelyssä Varkauden ja Joroisten yhteisessä perusturvalautakunnassa sekä Varkauden kaupunginhalituksessa ja -valtuustossa. Virkamieskäsittelyssä ohjelmaan on lisättävä kotouttamisen kehittämistoimenpiteet ja niistä vastaavat tahot ja/tai työntekijät. Tämä on kotouttamistoiminnan palvelujen ja toimijoiden rooliin selvittämistä. Olennaisen tärkeää tässä on kotouttamisen alkuvaiheen ohjaus- ja neuvontaprosessin kirkastaminen eli maahanmuuttajan alkuvaiheen palvelupolun hahmottaminen. Tämä on kehittämishaasteista ensimmäinen.

Varkauden kotouttamistyön yksi kulmakivistä on, kuka tai ketkä hoitavat kunnalle kuuluvia kotouttamispalveluja. Löytyykö kaupungin organisaatiosta tällaista tahoa ja työntekijää, joka voisi toimia koordinaattorina? Vai olisiko helpompi ratkaisu päättää ostamaan palvelu? Vai olisiko näköpiirissä jokin hanke, jota kautta kotouttamispalvelujen perustaso tulisi hoidettua? Tämä on kehittämishaasteista toinen.

Samassa kotouttamisohjelman hyväksymisprosessissa ajankohtaiseksi tulee paikallisen maahanmuuttoasioiden neuvottelukunnan asettaminen (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010). Sen jäsenet voivat edustavat maahanmuuttajatyöstä tekeviä tahoja sekä kansalaisjärjestöjä. Tällaisen neuvottelukunnan toiminta toisi mielestäni varkautilaiseen maahanmuuttajatyöhön uutta inspiraatiota sekä herättäisi uusia ideoita, synenergiaetuja ja vapaaehtoisuutta. Tämä on kehittämishaasteista kolmas.

Maahanmuuttajatyöhön liittyvän viestinnän kehittäminen on myös ajankohtaista. Varkauden kaupungin kotisivuilla on runsaasti kotouttamistoimintaan liittyvää materiaalia. Sen päivittäminen tulisi tehdä pikaisesti. Mielestäni voidaan myös harkita oman sivuston perustamista näille asioille, joissa asiat esitetään ainakin suomeksi, englanniksi ja venäjäksi. Sivuston tarkoitus olisi toimia myös yhtenä viestintäkanavana maahanmuuttajien ja kotouttamistyön tekijöiden välillä. Tämä on kehittämishaasteista neljäs.

Varkauden kaupungin tulisi vahvasti tukea kolmannen sektorin toimijoiden toimintaa ja sen hankeideoita kotouttamistyössä. Kolmas sektori ja sen toiminta vastaa mielestäni parhaiten kaksisuuntaisen kotoutumisen haasteeseen. Monissa kaupungeissa tämä on merkinnyt monikulttuurisuuskeskuksen perustamista avoimeksi tapaamis- ja toimintapaikaksi valtaväestön ja maahanmuuttajien välillä. Tämä on kehittämishaasteista viides.

LÄHTEET

- Alitolppa-Niitamo, Anne; Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.) 2013. Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto ry, Monikulttuurinen osaamiskeskus.
- Eduskunta 2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. HE 185/2010 vp. Viitattu 26.1.2015.
- Euroopan komissio 2010. Euroopan maahanmuutto- ja turvapaikkasopimus. Viitattu 26.1.2015.
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0038_fi.htm
- Euroopan komissio 2011a. Kattava eurooppalainen maahanmuuttopolitiikka. Viitattu 26.1.2015.
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0059_fi.htm
- Euroopan komissio 2011b. Eurooppalainen toimintasuunnitelma kolmansien maiden kansalaisten kotouttamista varten. Viitattu 26.1.2015. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/;ELX_SESSIONID=LDGHJG2Qyv0hK0JNXfV263pJ9t91vmJbvGnCrjBcxLklnFVLKymD!1130586888?uri=CELEX:52011DC0455
- Hutchinson, Gunn Strand (ed.) 2009. Community work in the Nordic countries – new trends. Oslo: Universitetsforlaget.
- Iisalmen kaupunki i.a. Ylä-Savon kuntien yhteinen maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2011-2015. Viitattu 23.1.2015.
<http://www.iisalmi.fi/loader.aspx?id=0dc34c10-897e-4740-b011-45d5d205fcee>
- Joensuun kaupunki 2014. Joensuun kaupungin kotouttamisohjelma 2014–2017. Viitattu 24.1.2015. <http://webdynasty.jns.fi/djulkaisu/kokous/2014468-7.PDF>
- Kananoja, Aulikki; Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) 2010. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

- Korhonen, Vesa & Puukari, Sauli (toim.) 2013. Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuopion kaupunki 2013. Maahanmuuttajat Kuopiossa. Viitattu 23.1.2015.
http://www.kuopio.fi/c/document_library/get_file?uuid=8e1a7f89-3b81-43a0-ac69-14097539d5d4&groupId=46502
- Kuopion kaupunki i.a. Vastaanottava Pohjois-Savo –hanke – ESR-hanke. Viitattu 24.1.2015. <http://peda.net/veraja/kuopio/vasta>
- Laki kotoutumisen edistämisestä 2010. 1386/30.12.2010. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 20.1.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386>
- Liebkind, Karmela 1994. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela 2006. Monikulttuurinen Suomi. 3. painos. Tampere: Gaudeamus.
- Löytty, Olli 2009. Maahanmuuttaja vai uussuomalainen? 24.9.2009. Kotimaisten kielten keskus. Viitattu 21.1.2015. http://www.kotus.fi/kotus-blogi/blogiarkisto/olli_loytty/maahanmuuttaja_vai_uussuomalainen.5695.blog
- Mattsson, Lisbeth 2014. Maahanmuuttopäällikkö, Pohjois-Savon ELY-keskus, Kuopio. Sähköpostiviesti 26.9. Vastaanottaja Jarmo Ihalainen. Tuloste tekijän hallussa.
- Mikkelin kaupunki 2013. Mikkelin kaupungin maahanmuuttajatyö. Viitattu 23.1.2015.
<http://www.mikkelinseutusote.fi/index.php/maahanmuuttajapalvelut>
- Mäkelä, Pauliina 2010. Uskonnot osana kotoutumista. Uskontojen kulttuurinen ulottuvuus maahanmuuttaneiden tukena. Opinnäytetyö. Diakonia ammattikorkeakoulu. Viitattu 21.2.2015.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/41929/Makela_Pauliina.pdf?sequence=1
- Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne & Saarnio, Tuula. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Mäkisalo-Ropponen, Merja 2012. Tavoitteena kotoutuminen – Valtion kotouttamisohjelman 2012-2015 painopistealueita. Teoksessa Saara Hiltunen (toim.) Maahanmuuttajan matka suomalaiseen yhteiskuntaan. Pohjois-Karjalan ammattikor-

- keakoulun julkaisuja B:42. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu 20-29.
- Nieminen, Mauri 2008. Kasvava maahanmuutto lisää kohtaamisia ja kotoutumistarpeita. Teoksessa Arno Tanner (toim.) Poliisi ja maahanmuuttajat – kohti kotoutumista edistävää vuorovaikutusta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 25-43.
- Paananen, Seppo (toim.) 2005. Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pehkonen, Aini 2006. Maahanmuuttajan kotikunta. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 52. Vammala: Kunnallisan kehittämissäätiö. Viitattu 21.2.2015. <http://www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu%2052.pdf>
- Pieksämäen kaupunki i.a. Pieksämäen kotouttamisohjelma 2013-2017. Viitattu 23.1.2015. <http://ktweb.pieksamaki.fi/ktwebbin/ktproxy2.dll?doctype=1&docid=323031335c303431315c36353636383438372e444f4358&david=11.4.2013%2011:29:43&extension=docx>
- Pitkänen, Pirkko & Kouki, Satu 1999. Vieraiden kulttuurien kohtaaminen viranomaistyössä. Helsinki: Edita.
- Pohjois-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2012. Kansainvälinen Itä-Suomi - Itä-Suomen maahanmuuttostrategia 2017. Viitattu 23.1.2015. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/78910/Elinvoimaa_7_2012.pdf?sequence=3
- Raunio, Tapio 2007. Euroopan unioni poliittisena järjestelmänä. Teoksessa Teija Tiilikainen ja Teemu Palosaari (toim.) Integraation teoria. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Ruonala, Marko 2011. EU-perusteos. 2. uusittu laitos. Helsinki: Ulkoasiainministeriön Eurooppatiedotus.
- Salo-Lee, Liisa; Malmberg, Raija & Halinoja, Raimo 1998. Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä. Helsinki: Yle opetuspalvelut.
- Saukkonen, Pasi 2013. Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.

- Sisäministeriö i.a. Maahanmuuton tulevaisuus 2020 –strategia. Viitattu 22.1.2015.
<http://www.intermin.fi/maahanmuutto2020>
- Sutinen, Teija 2013. Kuntien hoidettavana on yli 500 tehtävää. Helsingin Sanomat 15.1. Viitattu 21.2.2015.
<http://www.hs.fi/paivanlehti/kotimaa/Kuntien+hoidettavana+on+yli+500+tehtävää/a1358137937273>
- Tanner, Arno (toim.) 2008. Poliisi ja maahanmuuttajat. Kohti kotoutumista edistävää vuorovaikutusta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2014. Osallisuus. 25.9.2014. Viitattu 21.1.2015.
<http://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Tiilikainen, Teija & Palosaari, Teemu (toim.) 2007. Integraation teoria. Helsinki: Gaudeamus.
- Tilastokeskus 2014a. Maahanmuuttajaväestö lähes kymmenkertaistunut 20 vuodessa. 25.3.2014. Viitattu 20.1.2015.
http://www.tilastokeskus.fi/ajk/tiedotteet/2014/uutinen_010_2014-03-25.html
- Tilastokeskus 2014b. Vuoden 2013 väkiluvun kasvusta vieraskielisten osuus 90 prosenttia. 21.3.2014. Viitattu 20.1.2015.
http://tilastokeskus.fi/til/vaerak/2013/vaerak_2013_2014-03-21_tie_001_fi.html?ad=notify
- Tilastokeskus 2014c. Vieraskielisten määrä ylitti ruotsinkielisten määrän. 24.4.2014. Viitattu 20.1.2015.
http://tilastokeskus.fi/til/vamuu/2014/03/vamuu_2014_03_2014-04-24_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus 2014d. Ulkomaalaistaustaisten määrä ylitti 300 000 rajan. 10.12.2014. Viitattu 20.1.2015.
http://www.stat.fi/til/vaerak/2013/02/vaerak_2013_02_2014-12-10_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus 2015. Väestö. 9.1.2015. Viitattu 20.1.2015.
http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html

- Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. a Kotouttaminen.fi palvelu. Maahanmuutto kasvaa ja monipuolistuu. Viitattu 20.1.2015.
http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/kotouttamistyon_tustaa/maahanmuutto_kasvaa_ja_monipuolistuu
- Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. b Kotouttaminen.fi palvelu. Keskeiset käsitteet. Viitattu 20.1.2015.
http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/kotouttamistyon_tustaa/keskeiset_kasitteet
- Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. c Kotikuntalaki. Viitattu 22.1.2015.
<http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/lainsaadanto/kotikuntalaki>
- Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. d Alueellinen kotouttamistyö. Viitattu 22.1.2015.
http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/viranomaisten_tavat/alueellinen_kotouttamistyö
- Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. e Paikallinen kotouttamistyö. Viitattu 23.1.2015.
http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/viranomaisten_tavat/paikallinen_kotouttamistyö
- Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. f Kunnan kotouttamisohjelma. Viitattu 23.1.2015.
http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/viranomaisten_tavat/paikallinen_kotouttamistyö/kunnan_kotouttamisohjelma
- Työ- ja elinkeinoministeriö i.a. g Kotoutumisen kaksisuuntaisuus. Viitattu 24.1.2015.
http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/kotouttamistyon_tustaa/kotouttamistyon_periaatteet/kotoutumisen_kaksisuuntaisuus
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2012a. Valtion kotouttamisohjelma. Hallituksen painopisteet vuosille 2012-2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 27/2012. Viitattu 26.1.2015. https://www.tem.fi/files/34181/TEMjul_27_2012_web.pdf
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2012b. Valtioneuvoston periaatepäätös valtion kotouttamisohjelmasta. Hallituksen painopisteet vuosille 2012–2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 32/2012. Viitattu 22.1.2015.
http://www.kotouttaminen.fi/files/34550/TEMjul_32_2012_web.pdf

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013. Palvelukyselyiden tulokset. TEM raportteja 12/2013.

Viitattu 23.1.2015.

http://www.kotouttaminen.fi/files/39059/Palvelukyselyt_2012_12_2013.pdf

Urjalan kunta 2014. Etelä-Pirkanmaan seudullinen kotouttamisohjelma valmistunut. Viitattu 23.1.2015.

http://www.urjala.fi/ajankohtaista/87/etela-pirkanmaan_seudullinen_kotouttamisohjelma_valmistunut

[http://www.urjala.fi/filebank/600-Etela-](http://www.urjala.fi/filebank/600-Etela-Pirkanmaan_seudullinen_kotouttamisohjelma.pdf)

[Pirkanmaan_seudullinen_kotouttamisohjelma.pdf](http://www.urjala.fi/filebank/600-Etela-Pirkanmaan_seudullinen_kotouttamisohjelma.pdf)

Varkauden kaupunki i.a. a Sosiaali- ja terveystalvet. Viitattu 24.1.2015.

http://www.varkaus.fi/palvelut/sosiaali-ja_terveyspalvelut/

Varkauden kaupunki i.a. b Kotoutuminen. Viitattu 24.1.2015.

http://www.varkaus.fi/tietoa_varkaudesta/tietoa-maahanmuuttajille/kunnantarjoamat-palvelut/kotoutuminen/

Varkauden kaupunki 2012. Varkauden kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2011–2015. Luonnos 14.2.2012. Tuloste tekijän hallussa.

<http://oikeusministerio.fi/material/attachments/om/ajankohtaista/CyUPcZqpr/Yhdenvertaisuuslaki.pdf>

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.